O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

“TASDIQLAYMAN”

I.M.Tuxtasinov

2023 yil “31” 06

LEKSIKOGRAFIYA
FANINING O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi:	200 000 - San’at va gumanitar fanlar
Ta’lim sohasi:	230 000 - Tillar
Ta’lim yo‘nalishi:	60230800 - Kompyuter lingvistikasi

Fan/modul kodi	O‘quv yili	Semestr	ECTS – Kreditlar
LEKG1604	2024-2025	6	4
Fan/modul turi	**Ta’lim tili**	**Haftadagi dars soatlari**	
Majburiy	O‘zbek/rus	4	

1.	Fan nomi	Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)	Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Leksikografiya	48	72	120

2. **I.Fanning mazmuni**

Fanni o‘qitishdan maqsad – mazkur kurs talabalarga leksikografiya sohasida muayyan bilimga ega bo‘lish, lug‘atlardan unumli foydalanish hamda lug‘atshunoslikka doir masalalar (tillarni o‘qitish, bilimlarni baholash, matnlarni tahrir qilish, bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish kabilar)ni lug‘atlar vositasida hal qilish yo‘llari, kompyuter savodxonligi darajasini oshirish, mantiqiy to‘g‘ri, izchil fikrlashga o‘rgatish, ularda nazariy bilimlarni shakllantirish va o‘z yo‘nalishlari bo‘yicha amalda qo‘llashga oid ko‘nikmalarni hosil qilishni nazarda tutadi.

Fanning vazifasi – talabalarda leksikografiya bo‘yicha chuqur bilimlarni shakllantirish, lug‘atshunoslik tamoyillarini o‘zlashtirish, leksikografiya modellarini tuzish bo‘yicha bilimlarni to‘g‘ri yo‘naltirish, leksikografiya tamoyillarni o‘rganish, lug‘at maqolalarining joylashtirilish tartibi, lug‘at maqolalari sxemalari, formallashtirish sohasidagi bilimlarni oqilona qo‘llash qobiliyatini rivojlantirish kabi vazifalarni qo‘yadi.

II. Asosiy nazariy qism (ma’ruza mashg‘ulotlari)
II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu: “Leksikografiya” fanining vujudga kelishi, ob’ekti, predmeti.
2-mavzu: O‘zbek leksikografiyasi oldida turgan muammolar.
3-mavzu: Lug‘at turlari. Ensiklopedik lug‘atlar.
4-mavzi: Lingvistik lug‘atlar. Bir tilli, ikki tilli va ko‘p tilli lug‘atlar.
5-mavzu: Izohli lug‘atlar.
6-mavzu: XI-XII asr o‘zbek lug‘atchiligi.
7-mavzu: XII-XIVasr o‘zbek lug‘atchiligi.
8-mavzu: O‘zbek lug‘atchiligining eski o‘zbek tili davri. Navoiy asarlariga tuzilgan lug‘atlar. “Badoe ul lug‘at” , “Abushqa” , “Lug‘ati turki”.
9-mavzu: “Kelurnoma” (XVII), “Sangloh”, (XVIII) “Lug‘ati chig‘atoy va turki usmoniy”(XIX) kabi o‘zbekcha-forscha, o‘zbekcha-turkcha lug‘atlarda so‘zlarning joylashish tartibi va tamoyillari.
10-mavzu. XIX asr ikkinchi yarmi – XX asr o‘rtalarida o‘zbek lug‘atchiligi.
11-mavzu: Mustaqillik davri o‘zbek lug‘atchiligi.
12-mavzu: Jahon o‘quv lug‘atchiligi tarixi va hozirgi holati.

Ma’ruza mashg‘ulotlari multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada professor-o‘qituvchi tomonidan o‘tkazilishi zarur. Mashg‘ulotlar faol va interaktiv usullar yordamida o‘tilishi mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalari qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

Ma’ruza mashg‘ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada professor-o‘qituvchi tomonidan o‘tkazilishi zarur. Mashg‘ulotlar faol va interaktiv usullar yordamida o‘tilishi mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalari qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

III. Seminar mashg‘ulotlarini tashkil etish bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg‘ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. O‘zbek lug‘atchiligining shakllanish bosqichlari.
2. Umumiy va xususiy lug‘atlarning farqi.
3. Bir, ikki va ko‘p tilli lug‘atlar.
4. “Devonu lug‘otit turk”ning tuzilishi.
5. “Attuhfatuz zakiyatu fil lug‘atit turkiya” asarining o‘ziga xos xususiyatlari.
6. “Badoe ul-lug‘at”da so‘zlarning joylashtirilish tartibi.
7. “Ruscha-sartcha” va “Sartcha-ruscha” lug‘atlar.
8. O‘zbek o‘quv lug‘atchiligi. O‘quv lug‘atlarini tuzish tamoyillari. O‘quv lug‘atlarining elektron va internet versiyalari.
9. XX asr 40-yillarida o‘zbek lug‘atchiligi.
10. XX asr 50-yillarida o‘zbek lug‘atchiligi.
11. Mustaqillik davri o‘zbek lug‘atchiligi.
12. Elektron lug‘atlar va ularni yaratish asoslari. Internet lug‘atlari. Vikipediya. Til korpusi.

Seminar mashg‘ulotlarida talabalar ma’ruza mavzulari bo‘yicha olgan bilim va ko‘nikmalarini amaliy tahlil orqali yana ham boyitadilar. Shuningdek, darslik va qo‘llanmalar asosida talabalar bilimlarini mustahkamlashga erishish, tarqatma materiallardan foydalanish, ilmiy maqolalar va tezislarni chop qildirish orqali bilimni oshirish, ilmiy-texnikaviy matn ustida ishlash, mavzular bo‘yicha ko‘rgazmali qurollar tayyorlash, test savollari tuzish kabilar asosida amalga oshiriladi.

IV. Mustaqil ta’lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta’lim uchun tavsiya etiladigan mavzular

1. Lug‘at tuzish tamoyillari.
2. Lug‘at maqolalarining joylashtirilish tartibi.
3. Lug‘at maqolalari sxemalari.
4. Kompyuter lingvistikasining yo’nalishlari.

5. Ensiklopedik, lingvistik lug'atlar.
6. Bir tilli, ikki tilli va ko'p tilli lug'atlar.
7. Terminologik, frazeologik, toponimik lug'atlar.
8. Orfografik, antroponimik, etimologik lug'atlar.
9. Chappa, izohli, tarixiy lug'atlar.
10. Omonimlar, antonimlar, sinonimlar lug'ati.
11. Internatsional so'zlar lug'ati.
12. O'zbek lug'atchiligining yuzaga kelishiga sabab bo'lgan omillar.
13. O'zbek lug'atchiligining eski turkiy til va arab leksikografiyasi tarixi bilan bog'liq ekanligi.
14. "Devoni lug'at it-turk" asari ustida ishlash.
15. "Muqaddimut-ul adab" asarining o'zbek lug'atchiligida tutgan o'rni hamda unda arab, fors, mo'g'ul tillariga oid so'zlarning qo'llanishi.
16. Navoiy asarlariga tuzilgan lug'atlar ustida ishlash.
17. "Ruscha-sartcha" va "Sartcha-ruscha" lug'atlarning yaratilish sabablari.
18. Bir va ikki tilli, terminologik lug'atlar ustida ishlash.
19. Orfografik, izohli lug'atlar ustida ishlash.
20. Frazeologik, chappa, filologik lug'atlarning yaratilishi.
21."Ruscha-o'zbekcha paxtachilik terminlari so'zligi", "Zoologiya terminlarining qisqacha izohli lug'ati" kabilar haqida ma'lumot to'plash.
22. Istiqlol davrida ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy, diniy, ma'naviy hayotda yuz bergan tub o'zgarishlarning o'zbek leksikografiyasiga ta'siri.
23. Mustaqillik yillarida etimologik, ensiklopedik, imlo, izohli lug'atlarning yaratilishi.

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlanib, referatlar taqdimotlar asosida qabul qilinadi.

3. **V. Ta'lim natijalari / Kasbiy kompetensiyalari**

Talabalar bilishi kerak:

Darslik va o'quv qo'llanmalarning boblari va mavzularini o'rganish. Bunday ish natijalari seminar, kollokviumlarda hamda referatlar va individual berilgan topshiriqlar orqali ***tasavvurga ega bo'lishi kerak;*** **(bilim)**

Tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruza qismlarini o'zlashtirish. Bunda o'qituvchi asosiy materialning bayon qilinishiga alohida ahamiyat berishi lozim bo'ladi. Bunday ish natijalari reyting nazoratining muvofiq bosqichlarini ***bilishi va ulardan foydalana olishi;*** **(ko'nikma)**

Leksikografiya fanining qoidalarini mustahkamlash bo'yicha manbalarni o'rganish, ularni tahlil qilish, usullarini qo'llash, lug'atshunoslikka doir muammolar bo'yicha yechimlar qabul qilish ***ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.*** **(malaka)**

4. **VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:**

- Ma'ruzalar:
- Interfaol keys-stadi;
- Seminar mashg'ulotlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar);
- Guruhlarda ishlash;
- Taqdimotlarni qilish;
- Individual loyihalar;
- Jamoa bo'lib ishlash va himoya uchun loyihalar.

5. **VII. Kreditni olish uchun talablar:**

Oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni muvaffaqiyatli topshirish.

6. **Asosiy adabiyotlar**

1. Shoabdurahmonov Sh., Asqarova M., Xojiyev A., Rasulov I., Doniyorov X.. Hozirgi o'zbek adabiy tili.1-qism -Toshkent: O'qituvchi, 1980. –440 b.
2. Tursunov U., Muxtorov J., Raxmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili.-Toshkent: O'zbekiston, 1992. –399b.
3. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G., Qurbonova M., Yunusova Z., Abuzalova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. –Toshkent: O'qituvchi, 2009.-117-150b.
4. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati, Toshkent: O'qituvchi, 1978. – 408 b.
5. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati, Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati, 1992. – 382 b.
6. O'zbek tilining izohli lug'ati, 5 tomlik, 2-tom, Toshkent, 2006. – 672 b.
7. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati, Toshkent: "O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi" nashriyoti, 2002. – 168 b.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Ирискулов М.Т. Тилшуносликка кириш. -Тошкент, 2008.
2. Yo'ldoshev I., Muhamedova S., Sharipova O'., Madjidova R. Tilshunoslik asoslari. -Toshkent, 2007/2013.
3. Нурмонов А., Искандарова Ш. Умумий тилшунослик. -Андижон, 2007.
4. Muhamedova S., Yo'ldoshev I., Madjidova R., Sharipova O'., To'xtamatov X. Tilshunoslik asoslari. Elektron darslik.
5. Расулов Р. Умумий тилшунослик. -Тошкент, 2007/2010.
6. Маслов Ю.С. Введение в языкознание. -М., 2007.
7. Реформатский А. Введение в языкознание. -М., 2006.
8. Попова З.Д., Стернин И.А. Общее языкознание. -М., 2007.
9. Шарафутдинова Н.С. Теория и история лингвистической науки. -М.,

	2007. **Axborot manbalar** 10. http://cl.nuu.uz. 11. http//www. litp.ru/iitp/lab 15.htm. 12. http//www.philol.mmsu.ru-rus/chairis-genis/collobar/marc l/htm. 13. http://cl.nuu.uz 14. http // ww w.NUU.uz.cl 15. http // www. ipcs. math.msu.ru. / rus / mlogic.htm 16. http // www.uzcl.com
7.	**Samarqand davlat chet tillar instituti tomonidan ishlab chiqilgan va institut Kengashining 2022-yil "30" 06 dagi "11"-sonli bayoni bilan tasdiqlangan.**
8.	**Fan/modul uchun mas'ullar:** F. Sadinov - SamDChTI, "O'zbek tili va adabiyoti" kafedrasi o'qituvchisi. T. Oydinov – SamDChTI, "O'zbek tili va adabiyoti" kafedrasi o'qituvchisi. M.Zayniddinov – SamDChTI, "O'zbek tili va adabiyoti" kafedrasi o'qituvchisi.
9.	**Taqrizchilar:** U.Rashidova - SamDU, "O'zbek tilshunosligi" kafedrasi dotsenti (PhD), Sh. Turniyazova - SamDChTI, "O'zbek tili va adabiyoti" kafedrasi dotsenti v.b., (Dsc).